

**UROK NIEBEZPIECZEŃSTWA: NIEBEZPIECZNE MODY WŚRÓD
MŁODZIEŻY I DZIECI**
**DANGER ATTRACTION: „DANGEROUS FADS” AMONG YOUNG
PEOPLE AND CHILDREN**

Kateryna Novikova

Wyższa Szkoła Gospodarki Euroregionalnej
im. Alcide de Gasperi w Józefowie

kate_novi@hotmail.com

ABSTRACTS

W artykule został przeanalizowany szereg niebezpiecznych mód wśród młodzieży i dzieci, którzy już od wczesnych lat biorą udział w komunikacji internetowej. Media społecznościowe bardzo ułatwiają ryzykowne działania młodych użytkowników w sensie wzajemnego informowania, dzielenia się doświadczeniem lub nawet kształtowania wspólnoty. Zostały pokazane pewne mechanizmy działania sieci społecznych (zaraźliwość, homofilia), które rzutują na to zagrożenie, związane z niebezpiecznymi zainteresowaniami młodzieży.

The paper elaborates on several actual “dangerous fads” among youngsters and children that from early age take an active part in computer-mediated Internet communication. Social media enormously facilitate various hazardous activities of youngsters in terms of mutual informing, experience sharing or even community creation. Several social networking mechanisms (contagion, homophily etc.) are presented along with the threats that are closely related with the dangerous youth fads.

KEY WORDS:

serwisy społecznościowe, sieci społeczne, homofilia, zaraźliwość, dewiacja social media, social networking, homophily, contagion, deviation

Zainteresowanie tematem zagrożeń obecnych w życiu dzieci i młodzieży jest dosyć powszechne wśród pedagogów, psychologów, a także lekarzy, medioznawców i polityków społecznych. Jednocześnie mniejszą

uwagę przyciąga zjawisko pogoni za ryzykiem oraz rozpowszechniania tej konkurencji w społecznym zakresie grupowego naśladowania zachowania, charakteru i przyczyn mody na podejmowanie ryzykownych działań. Zatem pogoń za ryzykiem we współczesnym świecie jest nieodłączną częścią życia nie tyle dorosłych, którzy w tej pogoni często realizują dziecięce marzenia, ile dzieci, które wzorują się zarówno na dorosłych, jak i rówieśnikach.

Ktoś kiedyś wskazał, że dorośli płacący spore pieniądze za skoki na spadochronie, za szybkie samochody czy motory oraz inne ryzykowne rodzaje rozrywki, sportu czy turystyki, byli kiedyś dziećmi, którym nie pozwalano łązić po drzewach, dachach czy do sąsiedniego ogródka po jabłka, a więc brak im wspomnień o odczuciach dziecięcych, podobnych do właściwej dorosłym adrenaliny. Z drugiej strony, właśnie takie wspomnienia mogą nawołać nas do powtórki tych ryzykownych zachowań, motywacją jest zastrzyk adrenaliny.

Moda na niebezpieczne zachowania znajduje się na pograniczu tematyki ryzyka i tak kontrowersyjnego tematu, który też może być źródłem poważnych zagrożeń, szczególnie dla dzieci i młodzieży, jak trendy i moda. Przy tym moda określana niekoniecznie tylko w odniesieniu do sfery ubrań, wyglądu, piękna, lecz też do wielości innych wymiarów konsumpcyjnych i zachowaniowych. W nich bowiem można również zaobserwować liczne mniej lub bardziej niebezpieczne tendencje, trendy czy popularne zjawiska. Ocenić popularność jest bardzo trudno bez szeroko zakrojonych badań, z braku których przyjmuję, że coś jest modne, o ile trafiło jako wiadomość aktualna na łamy mediów drukowanych oraz elektronicznych portali informacyjnych (również specjalistycznych).

Nawet jeżeli nie będziemy mogli ocenić skali popularności, możemy przyjrzeć się istocie zagrożeń i zastanowić się nad ich przyczynami. Jednocześnie warto pamiętać, że popularyzacja wielu zachowań i rzeczy odbywa się przez sieci, sieci społecznościowe oparte na koleżeństwie, przyjaźni czy też sąsiedztwie, dzięki takim popularnym funkcjonalnościom jak „dzielenie się” czy też „polubienie”, co później może być lub nie być praktykowane w rzeczywistości.

Na angielskiej stronie Debate.org zostało zamieszczone pytanie „czy moda szkodzi społeczeństwu?” 43% użytkowników odpowiedziało, że tak, 57%, że nie, mając przy tym możliwość (nawet obowiązek umieszczenia argumentacji pod oddanym głosem). Wśród argumentów za szkodliwością mody (moda tutaj rozumiana jest w wymiarze konsumpcyjnym) pojawiało

się również oddziaływanie na dzieci. Jeden z internautów stwierdził, że „moda szkodzi społeczeństwu, i to z kilku powodów, z których jednym jest odrzucanie dzieci w szkole przez rówieśników ze względu na modę lub brak markowych rzeczy, bowiem osądzanie według mody jest niesprawiedliwe, ale i tak wszyscy tak robią cały czas”¹.

Do zagrożeń związanych z modnymi tendencjami należy również zjawisko bezmyślnego naśladowania gwiazd *show-biznesu* oraz modelek, szczególnie w zakresie odżywiania, odchudzania, co może skutkować bulimią czy anoreksją, jak również w zakresie wczesnej seksualności, której podłożem jest często niepewność dzieci, szczególnie dziewczynek, co do akceptacji i miłości oraz poczucia własnej godności, co skutkuje również erozją granic pokoleniowych między dzieciństwem a dorosłością (Pilcher 2010: 461–470; Starzomska 2013).

Na szeregu for internetowych nawet stwierdzono, że moda – zarówno w zakresie konsumpcji oraz mediów, czyli nie tylko sposobu ubierania się, wyglądu czy posiadania pewnych przedmiotów, ale też przekazu kultury popularnej – wręcz niszczy społeczeństwo, przy tym ciekawe, że swoje zdanie internauci argumentują posiadaniem dzieci, szczególnie w wieku nastoletnim, oraz troską o ich wychowanie i przyszłość.

Moda ogólnie, a w szczególności na zachowania niebezpieczne, okazuje się szkodliwa głównie ze względu na szereg następstw. Wśród tych konsekwencji poza seksualizacją, anoreksją czy postrzeganiem celebrytów oraz ich zachowań i wyglądu jako niekwestionowanych wzorców do gorliwego naśladowania (ang. *emulate*) wymieniane są również takie problemy społeczne jak zjawisko przemocy wśród nastolatków czy wzrost przestępczości z pobudek konsumpcyjnych.

Naśladowanie modnych zachowań czy wyglądu na podstawie wzorców życia dorosłego, szczególnie rodem z przekazu masowego, może okazać się bogate w negatywne skutki, lecz jeszcze więcej zagrożeń niesie ze sobą naśladowanie zachowań niebezpiecznych z założenia, z różnym stopniem ryzyka, niekiedy bardzo wysokim, ocierającym się nawet o zachowania przestępcze (Ferszt-Piłat 2014, Antczak 2012, Majer 2012, Zawisza 2013).

Zachowania takie można podzielić według kryterium konsekwencji fizjologicznych a moralnych, choć nie jest to klasyfikacja wykluczająca się. Do konsekwencji fizjologicznych można zaliczyć ból, ewentualne uzależnienia oraz zachowania prowadzące do wypadków śmiertelnych. Niestety nawet samobójstwa mogą być społecznie zaraźliwe (Kheraty,

Cihak 2012: s.164.; Christakis, Fowler 2011). Moralne następstwa ryzykownych zachowań związane są z łamaniem tabu oraz pragnieniem buntu we wszelkiej postaci, charakterystycznym szczególnie dla wieku nastoletniego. Bunt może wynikać również z szeregu problematycznych sytuacji rodzinnych. Może również stanowić świadome rzucenie wyzwania społeczeństwu i konwenansom.

Do tych ostatnich można zaliczyć takie niebezpieczne zjawisko jak seksting, choć równie dobrze może ono wynikać z naśladowania zachowań dorosłych naśladowanych odpowiednimi wzorcami seksualności. Pojęcie „seksting” powstało z połączenia słów seks i teksting, w tłumaczeniu z języka angielskiego wysyłanie krótkich wiadomości, oznacza wysyłanie i odbieranie przez telefon komórkowy oraz pocztę elektroniczną tekstów i obrazków o treści erotycznej (Protecting... 2011; Kholos Wysocki, Childers 2011; ‘Sexting’... 2011; Temple, Choi 2014; Strohmaier, Murphy, DeMatteo 2014; Walrave, Heirman, Hallam 2013; Wen, Lo 2013).

W zachowaniach nastolatków polega on na wysyłaniu w ramach flirtu czy zabawy „partnerowi” roznegliżowanych erotycznych zdjęć, zrobionych przez nastolatki lub nawet dzieci samym sobie. Nowoczesne technologie umożliwiają to bez kontroli rodziców, a brak zainteresowania oraz wiedzy technicznej u rodziców to ułatwia. Problem sekstingu często ociera się o kwestie cyberbullyingu, ponieważ wysłane w wiadomości multimedialnej lub elektronicznej informacje mogą z łatwością być zamieszczone w sieciach społecznościowych, relacje często się skończą, a zdjęcia cyfrowe mogą być dużo trwalsze, która to trwałość może mieć tragiczne skutki. Badacze alarmują, że moda na seksting może niestety przekształcić się w modę na coraz wcześniejszy seks wśród nastolatków. W USA osądzenie nastolatków za seksting (oraz pornografię dziecięcą) wywołało różne komentarze, łącznie z upatrywaniem w tym cenzury i naruszenia praw człowieka. I w 2011 roku po badaniach stwierdzono, że nie jest to tak rozpowszechnione zjawisko, jak przedstawiano wcześniej. Tylko 2.5% młodych ludzi w wieku od 10 do 17 lat robiła zdjęcia lub nagrania nago lub półnago lub występowała na nich, natomiast odsetek osób się zmniejsza do 1%, jeżeli definicja sekstingu zawiera tylko treści o charakterze otwarcie erotycznym. (Mitchell, Finkelhor, Jones, Wolak 2011).

Wśród przyczyn zachowań podobnych wyżej opisanemu możemy zaznaczyć chęć popisania się, kuszenia, pokazania zainteresowania lub zobowiązania. Są również szersze przyczyny społeczne, czyli powszechna seksualizacja zachowań, która następuje w wyniku naśladowania zachowań

idoli popkultury, oraz powolne znieczulenie na wszelkie przejawy elementów pornograficznych w mediach (Walker, Sanci, Temple-Smith 2011). Ogólnie, jak trafnie ujął to jeden z dziennikarzy, taki pornograficzny trend, zapoczątkowany przez świat popkultury jest kontynuowany przez młodych ludzi, bo chcą być „równie fajni jak ich rówieśnicy”. Czują presję społeczną w ramach grupy społecznej, czego konsekwencje mogą być, niestety, tragiczne. Zakazy natomiast niekoniecznie pomagają naprawiać ewentualne konsekwencje czy zapobiec im².

Wśród niebezpiecznych zachowań, które są określane jako popularne wśród dzieci i nastolatków, są i takie, które dotyczą rzeczy niespodziewanych. Rodzice szybko dzielą się obserwacjami, lecz moda rozpowszechnia się jeszcze szybciej, niż rodzice uświadamiają sobie ewentualne źródła zagrożeń. Na przykład, na portalu sosrodzice.pl użytkownicy ostrzegają przed cynamonem, którego łyżkę trzeba zjeść bez popijania w czasie krótszym niż minuta, lub wdychaniem sproszkowanego chili, czego konsekwencją może być nie tylko kaszel, wymioty, dławienie się, lecz nawet ostre podrażnienia skóry czy groźne zmiany wewnętrzne. Do jeszcze niebezpieczniejszych należy znana od wielu przyprawa od właściwościach halucynogennych, gałka muszkatołowa, oraz zabawa, określana jako wyzwanie sól i lód, gdy może dojść do poważnych poparzeń podczas próby „potwierdzenia odwagi i wytrzymałości”, co prawdopodobnie i jest przyczyną pojawienia się podobnych zachowań (Cztery domowe zagrożenia: wyzwania nastolatków).

Spośród innych modnych trendów warto wspomnieć również, na przykład, tak zwane dosery, i-dosery czy też audionarkotyki. Są to aplikacje komputerowe przeznaczone do odtwarzania specyficznych plików muzycznych z tak zwanym binauralnym nagraniem dźwięków, co rzekomo może wywoływać efekt podobny do narkotyków ze względu na pewne techniczne charakterystyki, co nie zostało potwierdzone w badaniach i może funkcjonować jedynie jako placebo. Jeżeli chodzi o bardziej realne zagrożenie ze strony środków odurzających, wymienia się używanie potocznie określanymi soli do kąpieli, zawierających mieszankę elementów narkotycznych, suplementów diety, jak również używanie leków przeciwkaszlowych, wykrztuśnych oraz przeciw przeziębieniom (słynny w USA Purple Drank, mający korzenie jeszcze w latach 60. ubiegłego wieku – mieszanka syropu na kaszel, zawierającego tzw. kodeinę, tabletek i słodkich napojów gazowanych, popularny wśród amerykańskich raperów), które mają podobne działanie do narkotyków (Peters et al. 2003).

Również wymienia się dziwne sposoby zażywania alkoholu (przez oczy), wywoływanie euforii poprzez duszenie się, krótkotrwałe niedotlenianie, odcięcie mózgu od tlenu itd. (Sobocińska 2009). Następną zabawą, cieszącą niemałą popularnością wśród przedstawicieli różnych pokoleń, choć największą wśród nastolatków to tzw. planking („udawanie deski”), który polega na kładzeniu się w miejscu publicznym, na brzuchu, twarzą w dół i z rękami wyciągniętymi wzdłuż ciała, i fotografowaniu się w takiej pozycji. Za tym idzie najważniejsze, bo zamieszczanie zdjęć tych i innych własnych lub koleżeńskich wyczynów w sieciach społecznościowych do podziwiania przez przyjaciół (wśród innych zabaw ang. teapotting, hadoukening, milking, vadering, owling, horsemaning, batmanning, springing, dufnering etc). Przypomina to inne podobne w czynnościach zabawy oraz takie równie mało racjonalne zachowania młodzieżowe, jak na przykład flash-moby, z tą jednak różnicą, że z racji charakteru mogą być niebezpieczna nie tylko dla zdrowia, ale również życia.

Najbardziej przerażająca jednak pozostaje moda na samookaleczanie, m.in. związana z wcześniej wspomnianym „wyzwaniem soli i lodu”, mniej z tatuażem i piercingiem, z racji tego, że te usługi ograniczone są do osób pełnoletnich nawet bez względu na zgodę rodziców. Najbardziej kontrowersyjna jest moda związana z uszkodzeniem własnego ciała, powodującym ból, później blizny. Samookaleczenie poprzez autoagresję ma na celu zwrócenie uwagi otoczenia, wywołanie poczucia bólu czy też poszukiwanie akceptacji, często również wskazywane są takie powody jak rozładowanie bólu czy dyskomfortu emocjonalnego, tak zwanego „poczucia udręczenia” lub też jest to próba zakomunikowania swoich zmartwień (Swannell et al. 2010).

Podobne zachowania niekiedy mogą wymagać interwencji specjalistycznej, szczególnie jeżeli są konsekwentnie naśladowane w grupie społecznej lub środowisku, np. wśród przedstawicieli niektórych subkultur (np. emo) (Fow, Hawton 2004). Zachowania te kończą się nie tylko samookaleczaniem, lecz nawet targnięciem na własne życie: przypadek 13-letniej dziewczyny z Wielkiej Brytanii, która zachwyliła się zespołem rockowym opartym na samobójczym kulcie emo (Levy 2008).

W rozpowszechnianiu się takich zachowań, w ich popularyzacji odgrywają ogromną rolę nie tylko media masowe. Od lat medioznawcy i wychowawcy dyskutują na temat związku między modą na przemoc, czyli agresywnością młodzieży, a oddziaływaniem telewizji, wraz z tzw. przemocą na ekranie. W ciągu ostatnich kilkunastu lat jednak

na pierwszy plan jako bardzo wpływowy czynnik oraz specyficzne środowisko socjalizacyjne młodzieży wyszedł Internet, wraz z jego szczególnymi cechami związanymi z funkcjonowaniem sieci społecznych wykorzystujących możliwości technologii cyfrowych (szybkość, skala, zasięg, sprzężenie zwrotne, anonimowość czy też jej brak).

Znajomość specyfiki funkcjonowania sieci społecznych obok takich ważnych zagadnień jak socjalizacja, grupy odniesienia, samoocena społeczna czy też zainteresowanie społeczne, może pomóc wyjaśnić istotę popularności niektórych trendów behawioralnych wśród młodzieży oraz dzieci.

Poza szeregiem właściwości i funkcji grupy społecznej sieci społecznej przypisuje się popularnie specyficzna konfiguracja czy topologia, która jest tym kluczowym czynnikiem decydującym o znaczeniu, skuteczności i zasięgu wpływów sieci społecznych. Ważne okazują się zarówno węzły i centra lub inaczej jednostki społeczne. W innych podejściach medioznawczych ta rola określana jest jako rola lidera opinii. Ważne są również „połączenia strukturalne”, więzi czy ich specyfika, inaczej mówiąc, nie tylko aktorzy, ale „to, co pomiędzy”. Wśród najważniejszych cech sieci rozpatrywanej (przedstawianej w Internecie również) jako społeczność znajdują się nie wspólne wartości, a charakter więzi, które są ściślejsze niż z członkami innych grup, znajdujących się w pozostałych, „oddalonych” częściach sieci. Bardziej centralny staje się aktor, który ma dużo „przyjaciół”, czyli kontaktów, jest zbliżony do środka sieci (Christakis, Fowler, 2001: s. 22.)

Sieć pozwala zrozumieć i rozwinąć analizę wspomnianych zachowań ze względu na zjawisko zaraźliwości (*contagion*). Pewne zachowania stają się zaraźliwe, stają się wpływowym wzorem społecznym. Sposób, w jaki ludzie łączą się w sieci, elektroniczne czy rzeczywiste, mówi o strukturze sieci, natomiast sposób, w jaki przez sieć przechodzi informacja czy działania, świadczy o jej funkcji zaraźliwości. Zasady, które można zaobserwować w funkcjonowaniu sieci, mogą być pomocne w rozumieniu opisywanej tu mody na ryzyko wśród nastolatków. Pierwsza zasada odwołuje się do ludzkiej podmiotowości i wyraża się, n., w zjawisku homofilii, a polega na tym, że ludzie sami tworzą swoją sieć. Homofilia sprawia, że ludzie świadomie lub nieświadomie wiążą się najczęściej z osobami podobnymi do siebie, czyli podzielającymi ich poglądy i upodobania, a także nierzadko przeszłość, homofilia jest zjawiskiem bardzo mocnym i wpływowym (Li et al. 2013, Young 2011). Taki wybór nie jest oczywiście dokonywany

w całkowitym oderwaniu od uwarunkowań społecznych oraz genetycznych, tutaj rzeczywiście pomocna jest koncepcja socjalizacji. Homofilia opiera się na dwóch typach źródeł: inklinacje w preferencjach aktorów społecznych co do typów przyjaciół oraz inklinacje w szansach spotkania przyjaciół innego typu (Currarini, Jackson, Pin 2010). Rozpowszechnianie się mody na ryzyko jest zatem związane z mechanizmem działania homofilii, p. w zakresie efektywnego współdziałania. Otóż, badania wykazały, że aby zaistniało efektywne współdziałanie, aktorzy społeczni powinni umieć wykazać inklinację w preferencjach wobec innych aktorów z podobnymi preferencjami oraz współdzieloną wiedzą podstawową. Przy tym podobieństwo zmniejsza się wraz ze zmniejszaniem się częstotliwości kontaktów, natomiast bliskość emocjonalna jest bardziej prawdopodobna, jeżeli приятели czy znajomi mają podobne poczucie humoru, hobby, zainteresowania, przekonania moralne oraz wspólne pochodzenie. Te elementy są również znaczące w procesach naśladowania oraz silniejszej identyfikacji wewnątrzgrupowej (Curry, Dunbar 2013).

Reguła homofilii działa na odległości nie tylko jednego, lecz dwóch lub nawet trzech stopni oddalenia w sieci. Z tym pośrednio wiąże się kolejna zasada, zgodnie z którą miejsce jednostki społecznej w sieci społecznej również kształtuje tę jednostkę i jej życie. Zatem większa liczba przyjaciół, najlepiej wpływowych, czyli w terminach sieci społecznej, większa centralność jej miejsca może wpływać korzystniej na zdrowie tej jednostki („zaraźliwość emocjonalna”) (Christakis, Fowler 2011: ss. 22, 45–47, 58–59).

Przydatna może być również cecha tak zwanej tranzytywności, która świadczy o ilości powiązań między przyjaciółmi danego aktora w sieci. Im mniej jego приятели znają się nawzajem, o tym mniejszym stopniu tranzytywności tej jednostki w sieci społecznej możemy mówić (Christakis, Fowler 2011, ss.27–29). Na przykład, mniejsza liczba przyjaciół i sytuacja niskiej tranzytywności sieciowej stwarzają zagrożenie samobójstwem. Zgodnie z badaniami dziewczęta, których przyjaciółki nie przyjaźnią się, narażone są na wpływ potencjalnie sprzecznych ze sobą norm oraz ponaddwukrotnie większe prawdopodobieństwo wystąpienia myśli samobójczych. Kolejne zasady mechanizmu zaraźliwości wiążą się z bezpośrednim oddziaływaniem przyjaciół na aktora społecznego oraz przyjaciół tego aktora i tak do trzeciego stopnia oddalenia. Christakis i Fowler określili to zjawisko jako oddziaływanie ponaddiadyczne. Za przykład może służyć taki mechanizm, że pewne zachowania niebezpieczne

mogą rozpowszechniać się nie tylko poprzez bezpośrednie i indywidualne więzi i kontakty społeczne, czyli np. pod wpływem socjalizacji oraz utożsamiania się z konkretną grupą społeczną, lecz również z ich pominięciem, czyli bez względu na zakorzenienie wśród pewnych ludzi i wpływów społecznych.

Zdolność ludzi do oddziaływania na innych ma pewne granice i zamyka się w ramach tzw. reguły trzech stopni wpływu, bo, jak to trafnie ujęli autorzy, wiarygodność informacji wraz ze wpływem z każdym stopniem zanika „jak zanikają niewielkie fale powstałe po wrzuceniu kamienia do spokojnej wody” (Christakis, Fowler ss. 35–36). Słynne sześć stopni oddalenia odzwierciedlają wyłącznie możliwości kontaktu i komunikacji. Wymienione reguły funkcjonowania sieci społecznych nawiązują do potężnego wpływu sieci na indywidualne zachowania oraz do problemu niezupełnej kontroli swoich wyborów przez jednostki społeczne, które naśladują swoich przyjaciół w sieci, często nieświadomie oraz bez możliwości kontroli ze strony innych odpowiedzialnych osób, rodziców czy wychowawców.

Jeżeli aktor społeczny jest zakorzeniony w sieciach społecznych, a wpływ grup społecznych oraz tożsamości indywidualnych uzupełniany jest przez charakter sieci i powiązań między aktorami („to, co pomiędzy”), można stwierdzić, że moda na zachowania ryzykowne, zagrażające zdrowiu i życiu może się rozpowszechniać w sieciach społecznych analogicznie do innych zjawisk o podobnym charakterze i znaczeniu dla aktora społecznego i grupy społecznej. Dzieci i młodzież znajdują się w zasięgu znaczącego oddziaływania pierwotnych grup społecznych. Jednocześnie zajmują bardzo aktywną pozycję w sieciach społecznych, na które składają się dla ludzi młodych przede wszystkim sieci elektroniczne, ułatwiające, usprawniające oraz przyspieszające komunikację między użytkownikami, kształtujące ich zainteresowania, tożsamość i samoocenę. Jeżeli rodzice i wychowawcy nie będą świadomi mechanizmów sieciowych rozpowszechniania się popularnych zachowań ryzykownych, zagrożenia z nimi związane mogą całkowicie wymknąć się spod kontroli rodzinnej i społecznej ogólnie.

REFERENCES

Antczak Barbara (2012) Poczucie bezpieczeństwa w szkole. Czy jest aż tak złe? *Journal of Modern Science*. Tom 1/12/2012, ss.151–166.

- Christakis Nicholas A., Fowler James H. (2011) *W sieci*. Sopot: Smak słowa.
- Claudie Fox, Keith Hawton (2004) *Deliberate Self-Harm in Adolescence*. Jessica Kingsley Publishing.
- Currarini Sergio, Jackson Matthew O., Pin Paolo (2010) Identifying the Roles of Race-Based Choice and Chance in High School Friendship Network Formation. *Proceedings of the National Academy of Sciences of the USA*. Vol.107 no. 11.
- Curry Oliver, Dunbar Robin I.M. (2013) Do Birds of a Feather Flock Together? The Relationship between Similarity and Altruism in Social Networks. *Human Nature*. Vol.24, Issue 3, ss.336-347.
- Cztery domowe zagrożenia: wyzwania nastolatków, <http://www.sosrodzice.pl/4-domowe-zagrozenia-wyzwania-nastolatkow/>. Internet, dostęp: 10 X 2014.
- Ferszt-Piłat Katarzyna (2014) Dewiacje wśród uczniów a bezpieczeństwo w szkole oraz informowanie nauczycieli. *Journal of Modern Science*, 1/20/2014. S.85-104.
- Kheraty Aaron, Cihak John (2012). *Katolicki przewodnik po depresji*. Kraków: Wydawnictwo M.
- Kholos Wysocki Diane, Childers Cheryl D.. 'Let My Fingers Do the Talking': Sexting and Infidelity in Cyberspace. *Sexuality & Culture*, 2011; DOI: 10.1007/s12119-011-9091-4
- Levy Andrew (2008) Girl, 13, hangs herself after becoming obsessed with Emo 'suicide cult' rock band. *Mail Online*. Internet: <http://www.dailymail.co.uk/news/article-564611/Girl-13-hangs-obsessed-Emo-suicide-cult-rock-band.html>, dostępny 11 X 2014.
- Li Yongli, Chong Wu, Peng Luo, Wei Zhang. (2012) Exploring the Characteristics of Innovation Adoption in Social Networks: Structure, Homophily, and Strategy. *Entropy*, Jul2012, Vol. 15, Issue 7. Ss. 2662-2678.
- Majer Piotr (2012) Istota i zakres bezpieczeństwa społecznego na początku XXI wieku. *Journal of Modern Science*. Tom 1/12/2012, ss. 241-256.
- Mitchell Kimberley J., Finkelhor David, Jones Lisa M., Wolak Janis (2011) Prevalence and Characteristics of Youth Sexting: A National Study. *Pediatrics* Dec 5. DOI: 10.1542/peds.2011-1730.
- Pilcher Jane (2010) What Not to Wear? Girls, Clothing and 'Showing' the

- Body. *Children & Society*. Volume 24, pp. 461–470.
- Peters Ronald J. Jr.; Steven H. Kelder, Christine M. Markham, George S. Yacoubian, Jr., Lecresha A. Peters and Artist Ellis (2003). “Beliefs and social norms about codeine and promethazine hydrochloride cough syrup (CPHCS) onset and perceived addiction among urban Houstonian adolescents: an addiction trend in the city of lean.” *Journal of drug education* 33 (4): 415–25. doi:10.2190/NXJ6-U60J-XTY0-09MP. PMID 15237866.
- Protecting youths from online harassment: Cyberbullying and sexting are among the risks to be aware of. *Harvard Mental Health Letter*. Sep2011, Vol. 28 Issue 3, p.4-41.
- Sobocińska A. (2009) Dzieci duszą się dla zabawy. <http://dzieci.pl/kat,1024265,title,Dzieci-dusza-sie-dla-zabawy,wid,11763898,wiadomosc.html?smgputicaid=610b5d>, Internet: dostęp 09 X 2014.
- Starzomska Małgorzata. (2013). Piętno odcisnięte na ciele: Otyłość i defekty urody w kulturze „instant”. *Journal of Modern Science*, 2, 107-122.
- Strohmaier Heidi, Murphy Megan, DeMatteo David. Youth Sexting: Prevalence Rates, Driving Motivations, and the Deterrent Effect of Legal Consequences. *Sexuality Research and Social Policy*, 2014; DOI: 10.1007/s13178-014-0162-9
- Swannell Sarah, Martin Graham, Krysinska Karolina, Kay Tracey, Olsson Katherine, Aung Win (2010) Cutting on-line: Self-injury and the Internet. *Advances in Mental Health*. Vol.9 Issue 2, ss.177-189.
- Temple Jeff R., Choi HyeJeong (2014) Longitudinal Association Between Teen Sexting and Sexual Behavior. *Pediatrics*, October 6, 2014 DOI: 10.1542/peds.2014-1974
- University of Melbourne. (2011). ‘Sexting’ driven by peer pressure. *ScienceDaily*, September 30. Retrieved January 12, 2015 from www.sciencedaily.com/releases/2011/09/110930103159.htm
- Walker Shelley, Sancu Lena, Temple-Smith Meredith. (2011). Sexting and young people. *Youth Studies Australia* 30, no. 4: 8-16
- Walrave Michel, Heirman Wannes & Hallam Lara. Under pressure to sext? Applying the theory of planned behavior to adolescent sexting. *Behavior & Information Technology*, November 2013.

Wei Ran, Lo Ven Hwei. Examining sexting's effect among adolescent mobile phone users. *International Journal of Mobile Communications*, 2013; 11 (2): 176 DOI: 10.1504/IJMC.2013.052640

Young Jacob T. N. (2011) How Do They 'End Up Together'? A Social Network Analysis of Self-Control, Homophily, and Adolescent Relationships. *Journal of Quantitative Criminology*. Vol.27 Issue 3, ss.251-273.

Zawisza Jerzy (2013) Przystępczość nieletnich przyczyną wykluczenia społecznego. *Journal of Modern Science*, 3/18/2013, ss.153-172.

ENDNOTES

¹ <http://www.debate.org/opinions/is-fashion-harmful-to-society>

² Na przykład, wśród brytyjskich (oraz amerykańskich) dzieci w 2009 zapanowała moda na kolorowe bransoletki, których barwy – jak się okazuje, odpowiadają różnym czynnościom seksualnym. Niektóre szkoły nawet wprowadziły zakaz noszenia takich bransoletek. Zagrożeniem było jednak to, że z powodu zakazu bransoletki mogły stać się jeszcze bardziej modne. http://www.nytimes.com/2009/09/13/us/13bracelets.html?_r=0